

Research Paper

Making strategy of Iran's foreign policy in South Asia using swot and sdm model

Meysam Hadipour ^{a*}, Mohammad Reza Hafeznia ^a

^a. Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

Foreign Policy,
Iran,
South Asia,
Strategy,
Strategic planning.

Received:

17 April 2021

Received in revised form:

14 December 2021

Accepted:

23 December 2021

pp.79-92

ABSTRACT

Countries are the most important players in world politics. In recent decades, the tendency of countries to establish regional structures has been developing. Peripheral geopolitical regions play a special role in the foreign policy of countries. Countries adopt different orientations in their foreign policy in proportion to regional opportunities and threats and internal strengths and weaknesses. One of the important geopolitical regions around Iran is the South Asian region. It meets the three geopolitical regions of East and Southeast Asia, Central Asia and West Asia. What is happening in South Asia is affecting Iran's national interests and security. Therefore, having a proper strategy in foreign policy provides the necessary ability to maintain and strengthen Iran's national interests in the South Asian region. The purpose of this research is to make Iran's foreign policy strategy in the South Asian region. This research is applied in terms of purpose and is a descriptive-analytical type of research method, and it is done using SWOT and SDM strategic planning models. The findings of the research, while identifying the influential variables including 5 strengths, 5 weaknesses, 16 threats and 12 opportunities, finally suggest a defensive strategy as the foreign policy strategy of the Islamic Republic of Iran. In the meantime, based on the three factors of feasibility, acceptability and appropriateness (compatibility) of the sub-strategy, "strengthening cultural relations in a transparent manner and avoiding sensitive cultural activities" has been given the first priority.

Citation: Hadipour, M., & Reza Hafeznia, M. (2023). Making strategy of Iran's foreign policy in South Asia using swot and sdm model. *Human Geography Research Quarterly*, 55 (1), 79-92.

 <http://doi.org/10.22059/JHGR.2021.322217.1008282>

* . Corresponding author (Email: meysam.hadipour@modares.ac.ir)

Copyright © 2023 The Authors. Published by University of Tehran. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The foreign policy of any country in a general definition is a set of strategies that are designed and implemented according to the national interests of the decision makers of a country in relation to other countries and regions. The foreign policy of each political unit is always influenced by the stages of formulating, implementing, evaluating and reviewing the external environment. One of the external environments is the regional environment; Geographical space in which a country interacts with a set of actors and pursues its goals and interests. Adopting favorable policies in relation to other political actors in different parts of the world requires accurate knowledge of the internal and external influential variables in this field. One of the existing approaches in the field of foreign policy is related to the government of the Islamic Republic of Iran in the territory or political-space unit of Iran, which plays a role in the regional and global arena. The foreign policy of the Islamic Republic of Iran is based on national interests, components, national and religious values. One of the peripheral regions of Iran is the region of South Asia. Geographically, Iran is adjacent to East Asia to the south and has a neighborly relationship. The region is included in the popular political geography literature of 7 countries: India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Maldives and Bhutan. The history of long-standing relations between Iran and the South Asian region reflects the fact that in the formation of relations between Iran and the countries of this region, there are influential internal and external variables.

Methodology

This research is applied in terms of purpose and research method, descriptive-analytical and using strategic planning models (SWOT and SDM). Therefore, the method of collecting research information and findings is library and field. In this study, to identify the variables and their impact on the factors affecting the foreign policy strategy of the Islamic Republic of Iran in

South Asia, according to professors from Pakistan, India, Bangladesh, Sri Lanka and Iran (professors and administrators) in the field of political geography, science Political, regional studies, international relations (55 people), managers of the Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran (5 people) and 15 professors have been used to prioritize strategies. In the research process to identify variables and measure their impact; The questionnaire was sent electronically in the form of four axes of strengths (5 variables), weaknesses (5 variables), threats (16 variables), opportunities (12 variables) in the form of a closed question in two parts. The questions of this questionnaire had the necessary validity and reliability. After confirming the effectiveness of all variables identified by experts; The researcher used SWOT and SDM methods to answer the research question.

Results and discussion

Based on the results obtained by internal and external experts in relation to the subject, a total of internal factors including 4 strengths, 4 weaknesses and external factors including 7 threats and 2 opportunities were identified. Mentioned in the model, it is concluded that the weaknesses of the Islamic Republic of Iran outweigh its strengths and also according to the results of the matrix of external factors, it is concluded that the threats to the Islamic Republic of Iran outweigh its opportunities. In general, the sum of the final scores of the internal and external factors evaluation matrix shows the concept that the field results of this research are in the field of defensive strategy and this strategy indicates that according to the experts of the Islamic Republic of Iran in the internal dimension with weakness and in The foreign dimension faces numerous threats in the South Asian region.

Conclusion

The results of this research are in the field of defensive strategy; According to experts, this strategy indicates that the Islamic Republic of Iran is weak internally and faces numerous threats in the South Asian

region; In this case, the best strategy will be a defensive strategy. This strategy, while securing Iran's national interests, does not create tension in the relations between Iran and the countries of the South Asian region, and the challenges of South Asia provide the least damage to the foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the most benefits for it. In the meantime, the policy of desensitization and association of cultural opportunity factors for the foreign policy of the Islamic Republic of Iran, based on the sdm model, was given the first priority.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

استراتژی سیاست خارجی ج.ا.ایران در جنوب آسیا با استفاده از مدل swot و sdm

میثم هادی پور^۱ - گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
محمد رضا حافظنیا - گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

کشورها مهم‌ترین بازیگران عرصه سیاست جهان هستند در دهه‌های اخیر تمایل کشورها در تأسیس سازه‌ها و ساختارهای منطقه‌ای روبه توسعه است. مناطق ژئوپلیتیکی پیرامونی، نقش ویژه‌ای در سیاست خارجی کشورها ایفا می‌کنند. کشورها به تناسب فرصت‌ها و تهدیدات منطقه‌ای و قوت‌ها و ضعف‌های داخلی سمت‌گیری‌های مختلفی را در سیاست خارجی خود اتخاذ می‌کنند. یکی از مناطق ژئوپلیتیکی مهم پیرامونی ایران منطقه ژئوپلیتیکی جنوب آسیا است. این منطقه با سه منطقه ژئوپلیتیکی شرق و جنوب شرقی آسیا، آسیای مرکزی و غرب آسیا تلاقی دارد. آنچه که در جنوب آسیا رخ می‌دهد بر منافع و امنیت ملی ایران تأثیرگذار است. بنابراین داشتن استراتژی مناسب در سیاست خارجی، توانایی لازم را برای حفظ و تقویت منافع ملی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی جنوب آسیا فراهم می‌کند. هدف از این پژوهش، تبیین استراتژی سیاست خارجی ایران در منطقه جنوب آسیا است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی استراتژیک (SWOT و SDM) به انجام رسیده است. یافته‌های پژوهش ضمن شناسایی متغیرهای تأثیرگذار شامل ۵ قوت، ۵ ضعف، ۱۶ تهدید و ۱۲ فرصت، استراتژی تدافعی را به‌عنوان استراتژی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد و در پایان، هر کدام از محورهای استراتژی تدافعی را اولویت‌بندی می‌کند که در این بین مبتنی بر سه عامل امکان‌پذیری، مقبولیت و تناسب (سازگاری) استراتژی فرعی "تقویت روابط فرهنگی به صورت شفاف و اجتناب از فعالیت‌های فرهنگی حساسیت‌برانگیز" در اولویت اول قرار گرفته است.

واژگان کلیدی:

سیاست خارجی، ج.ا.ایران، جنوب آسیا، استراتژی، برنامه‌ریزی استراتژیک.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۰۱/۲۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۰/۰۹/۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۰/۱۰/۰۲

صص. ۷۹-۹۲

استناد: هادی پور، میثم و حافظنیا، محمد رضا. (۱۴۰۲). استراتژی سیاست خارجی ج.ا.ایران در جنوب آسیا با استفاده از مدل swot و sdm. *مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۵ (۱)، ۷۹-۹۲.

 <http://doi.org/10.22059/JHGR.2021.322217.1008282>

مقدمه

دولت‌ها و کشورها مهم‌ترین بازیگران عرصه سیاست جهان هستند آن‌ها اصالت استقلال و حاکمیت دارند و بر این اساس و متناسب با موقعیت و منزلت خود در نظام بین‌الملل بر شکل‌گیری پدیده‌های جهانی تأثیر می‌گذارند. کشورها در تأسیس و نقش‌آفرینی سطوح دیگر سیاسی - فضایی (منطقه‌ای، ملی و فرو ملی) جهان مشارکت می‌کنند. در دهه‌های اخیر تمایل کشورها در تأسیس سازه‌ها و ساختارهای منطقه‌ای روبه توسعه است. بنابراین انتظار می‌رود که سطح منطقه‌ای به‌عنوان الگوی سیاسی - فضایی قدرتمندی در نظام جهانی و ساختار جغرافیای سیاسی جهان به ایفای نقش بپردازد. همچنان که قدرت‌های درون یک منطقه برای کنترل هر چه بیشتر با یکدیگر به رقابت مشغول‌اند، قدرت‌های خارج از منطقه نیز که به دنبال منافع خود هستند برای نفوذ در این منطقه تلاش می‌کنند. با توجه به محیط منطقه‌ای و سطح فرصت‌ها و تهدیدات موجود در آن نباید انتظار داشت استراتژی‌های یک کشور در سیاست خارجی ثابت باشد، بلکه کشورها به تناسب فرصت‌ها و تهدیدات منطقه‌ای و قوت‌ها و ضعف‌های داخلی سمت‌گیری‌های مختلفی را در سیاست خارجی خود اتخاذ می‌کنند. با آگاهی و درک درست از واقعیت‌های ژئوپلیتیکی فضاهای جغرافیایی، مدیران سیاسی و تصمیم‌گیران حکومتی قادر خواهند بود ضمن شناخت ضعف‌ها و توانایی‌های فضاهای جغرافیای ملی و مناطق استراتژیکی پیرامونی به نتیجه‌گیری‌های اصولی و مطلوب در راستای توسعه ملی دست یابند. آگاهی از ضعف‌ها و توانمندی‌های فضای ملی، آگاهی و شناخت دقیق از ماهیت تحولات منطقه‌ای پیرامونی و جهانی نقطه آغازین درک درست از فضاهای ملی و جهانی و همچنین مانعی در راه تصمیم‌گیری‌های ذهنی و غیرواقعی در چارچوب اهداف و منافع ملی هر کشور است. شناخت دقیق استعدادها و توانایی‌های توسعه در فضای ملی، تنگناهای امنیتی و توسعه فضایی درون کشور، اهداف، خواسته‌ها و علائق ژئوپلیتیک بازیگران منطقه‌ای و جهانی، ارزیابی و کدگذاری منابع فرصت‌ها و تهدیدات داخلی و خارجی؛ تنها مواردی از برآیند تدوین استراتژی‌ها، سیاست‌ها و در نهایت سیاست خارجی بر اساس واقعیت‌های جغرافیایی و ژئوپلیتیک فضای ملی و جهانی است. آنچه مسلم است جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از بازیگران عرصه سیاست جهان، دارای مناطق ژئوپلیتیکی متفاوت و با توانایی‌های مختلف در پیرامون خود است. یکی از مهم‌ترین مناطق ژئوپلیتیکی پیرامونی ایران جنوب آسیاست؛ این منطقه با سه منطقه ژئوپلیتیکی شرق و جنوب شرقی آسیا، آسیای مرکزی و غرب آسیا تلاقی دارد. همچنین در بین دو منطقه پراهمیت منابع تولید، توزیع و مصرف انرژی هیدروکربنی در جهان، یعنی حوزه خلیج فارس و حوزه دریای خزر، قرار گرفته است. این منطقه برای شرق آسیا نیز به جهت آنکه یکی از بزرگ‌ترین بازارهای مصرف در جهان محسوب می‌شود، حائز اهمیت است. با توجه به اینکه ایران با این منطقه دارای مرزهای مشترک است در نتیجه، آنچه که در منطقه با اهمیت جنوب آسیا رخ می‌دهد بر منافع و امنیت ملی ایران موثر واقع می‌شود. بر این اساس، مقاله پیش رو حول تبیین استراتژی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه جنوب آسیا نگاشته شده است و سؤال اصلی پژوهش این است که "استراتژی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برای منطقه جنوب آسیا چگونه باید باشد؟"

مبانی نظری

پیرامون پژوهش پیشرو، نظریه‌هایی که از سوی متخصصان ژئوپلیتیک، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در رابطه با منطقه‌گرایی مطرح شده‌اند، به‌صورت تفکیکی نمی‌توانند به‌عنوان یک نظریه و الگوی جامع و کامل در نظر گرفته شوند. از این حیث، سعی شده چارچوب نظری به‌صورت ترکیبی ارائه شود تا عمده شاخص‌های پژوهش حاضر را تحت پوشش

(نظری) خود قرار دهد. عناوین نظریات مطرح به شرح ذیل است:

نظریه ساختار فضایی سیستم ژئوپلیتیکی جهان کوهن

بر اساس این نظریه، ساختار فضایی شامل حوزه ژئواستراتژیک، منطقه ژئوپلیتیکی، نوارهای شکننده، کشورها و مناطق مدخل (گذرگاهی) است. در این نظریه مناطق، زیر بخش‌هایی از حوزه‌ها هستند؛ اگرچه ممکن است برخی میان یا مستقل از آن‌ها باشند. مناطق ژئوپلیتیکی توسط هم‌جواری جغرافیایی و تعاملات سیاسی، فرهنگی و نظامی و شاید به‌واسطه مهاجرت و ازدواج مردمان و تاریخ‌های مشترک ظهور ملی، به یکدیگر پیوند می‌خورند. تمایزات میان حوزه و منطقه تمایزاتی استراتژیکی و تاکتیکی هستند کشورها در هر دو سطح منطقه و حوزه فعالیت می‌کنند و برخی مواقع می‌توانند روابط با دو منطقه یا دو حوزه را حفظ کنند. از نظر کوهن مناطق ژئوپلیتیکی با تداوم توسعه خود به نیروهایی مهم‌تری در نظام بین‌المللی تبدیل شده‌اند (کوهن، ۱۳۸۷: ۱۱۰-۸۴).

نظریه ارتباطات کارل دوویچ

بر پایه این نظریه، ارتباطات یک جامعه یا اجتماع سیاسی منطقه‌ای بدون وابستگی متقابل (کارکردی متقابل فنی، اقتصادی و ارزش‌های مشترک) اعضای تشکیل‌دهنده آن امکان‌پذیر نیست. این وابستگی متقابل نیز تنها از طریق شبکه‌ای از ارتباطات و مبادلات متقابل حاصل می‌شود. باوجوداین، ارتباطات و مبادله به‌تنهایی تشکیل‌چنین جامعه‌ای را تضمین نمی‌کند؛ زیرا ارتباطات اگر به‌جای کشف و تقویت هویت جمعی مبتنی بر ارزش‌ها و منافع مشترک بر ارزش‌های متمایز و انتظارات متفاوت تأکید ورزد ممکن است تنش را تشدید کند. از این‌رو باید به‌موازات افزایش ارتباطات بین کشورهای شرکت‌کننده در همگرایی منطقه‌ای، ارزش‌های مشترک، پیش‌بینی‌پذیری تصمیم‌گیرندگان و پاسخگویی متقابل دولت‌ها در سطح منطقه نیز تثبیت و تقویت گردد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۱۰۳). از نظر دوویچ همگرایی سیاسی فرایندی است از دستیابی به احساس وجود نوعی جامعه، نهادها و رویه‌های به‌اندازه کافی قدرتمند و فراگیر که انتظار تغییر و تحول مسالمت‌آمیز بین افراد آن را برای مدت طولانی تضمین می‌کند (Deutsch, 1957:5).

نظریه سازه‌انگاری

سازه‌انگاری در دهه ۱۹۹۰ به‌وسیله نیکلاس اونف وارد روابط بین‌الملل شد او در کتابی تحت عنوان جهان ساخته ما، در سال ۱۹۸۹ به نقش قواعد در شکل‌گیری جهان تأکید می‌کند. از نظر وی مکان دسترسی مستقیم به جهان وجود ندارد، و همه کنش‌های انسانی در فضایی اجتماعی شکل می‌گیرد و معنا می‌یابد و همین معنا سازی است که به واقعیت جهان شکل می‌دهد (Onuf, 1989:157) این نظریه، چارچوبی برای فهم روابط اجتماعی و ازجمله روابط بین‌الملل است. سازه‌انگاری در بُعد هستی‌شناسی با تأکید بر نقش تکوینی عوامل فکری یا معنایی (ارزش‌ها و هویت مشترک)، واقعیات اجتماعی را نتیجه توافق و باور کنشگران می‌داند. از این حیث، در چارچوب تئوری‌های سازه‌انگاری بیش‌تر بر دو عنصر تأکید می‌شود: الف) باورها که عامل به وجود آمدن معنا می‌شود؛ ب) دانش که موجب ایجاد هنجار می‌شود (معینی علمداری و راسخی، ۱۳۸۸: ۲۱۴-۱۸۳) (مشیرزاده، ۱۳۹۱: ۳-۴). به‌عبارت‌دیگر، سازه‌انگاری با تأکید بر نقش هویت، سازه‌های تمدنی، عوامل فرهنگی، هویت‌های دولتی و ... به منافع دولت‌ها و الگوهای برآیند از آن می‌تواند نقشی مبتنی بر «دولت همسو» و «غیرهمسو» یا «دشمن» و «دوست» بدهد. بر این اساس در چارچوب نظریه‌های سازه‌انگاری، مناطق به‌مثابه موجودات اجتماعی خلق شده هستند؛ زیرا کشورها خود را این‌گونه تصور می‌کنند که در یک

منطقه مشترک همزیستی داشته و دارای آینده مشترکی هستند (ای لیک و مورگان، ۱۳۹۲: ۲۹).

نظریه باری بوزان

بوزان یک مجموعه امنیتی منطقه‌ای را به صورت یک دسته از کشورها با شبکه‌ای از روابط امنیتی متمایز و مهم که تضمین می‌کند اعضاء دارای سطح بالایی از وابستگی متقابل هستند؛ توصیف می‌کند. گروهی از کشورها که نگرانی‌های امنیتی اولیه و اصلی آن‌ها به اندازه‌ای به هم وابسته است که در واقع تصور امنیت ملی آن‌ها به صورت متمایز از یکدیگر ممکن نیست. بنابراین عنصر مرکزی و محوری در یک منطقه امنیتی، روابط امنیتی آن و مؤلفه‌های وابستگی متقابل است که به امنیت مربوط می‌شود. بوزان این مجموعه‌ها را بر حسب عامل جغرافیا تعریف و تعیین می‌کند؛ اعضاء این مجموعه‌های امنیتی به نظر وی در داخل یک ناحیه جغرافیایی مشخص و معینی قرار گرفته‌اند؛ اگرچه مرزهای آن‌ها ممکن است کدر و مبهم باشد (ای لیک و مورگان، ۱۳۹۲: ۴۸).

در مجموع برای تعیین و تعریف مناطق، تحلیل‌گران غالباً این شاخص‌ها ذکر کرده‌اند: ۱. خودآگاهی اعضاء از اینکه آن‌ها یک منطقه را تشکیل داده و ادراکات و برداشت‌های دیگران از اینکه یک منطقه وجود دارد. ۲. مجاورت و نزدیکی جغرافیایی اعضاء. ۳. شواهد و قرائنی دال بر وجود میزانی از خودمختاری و تمایز از نظام جهانی، به گونه‌ای که منطقه مورد نظر در قدرت نظام مسلط دخل و تصرف داشته و استقلال خود را به نمایش گذارد. ۴. تعاملات شدید و منظم بین اعضاء یا وابستگی متقابل قابل توجه آن‌ها. ۵. درجه بالایی از شباهت‌ها و قرابت‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی (بوزان، ۱۳۷۸: ۲۱۲-۲۳۰).

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نوع روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی استراتژیک (SWOT و SDM) انجام گرفته است. از این روی روش گردآوری اطلاعات و یافته‌های پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد. در این پژوهش برای شناسایی متغیرها و میزان تأثیرگذاری آن‌ها عوامل موثر بر استراتژی سیاست خارجی ج.ا.ایران در جنوب آسیا، از نظر اساتید دانشگاه‌های پاکستان، هندوستان، بنگلادش، سریلانکا و ایران (اساتید و مدیران ارشد) در رشته جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی، مطالعات منطقه، روابط بین‌الملل (۵۵ نفر)، مدیران ارشد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران (۵ نفر) و برای اولویت‌بندی استراتژی‌ها از نظر ۱۵ تن از اساتید بهره گرفته شده است. در فرایند تحقیق برای شناسایی متغیرها و سنجش میزان تأثیرگذاری آن‌ها؛ پرسشنامه به صورت الکترونیکی در قالب چهار محور نقاط قوت (۵ متغیر)، نقاط ضعف (۵ متغیر)، تهدیدات (۱۶ متغیر)، فرصت‌ها (۱۲ متغیر) در قالب سؤال بسته در دو بخش ارسال شد. در بخش اول تأثیرگذار بودن یا نبودن متغیرها و در بخش دوم میزان تأثیرگذاری این متغیرها مورد پرسش قرار گرفت. به تعداد ۶۵ پرسشنامه (۳۰ نفر خبرگان خارجی و ۳۵ نفر خبرگان داخلی) به صورت کامل پاسخ داده شد. روایی پرسشنامه از لحاظ محتوایی و صوری بر اساس نظر اساتید مربوطه و خبرگان مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به نتایجی که از آزمون کرونباخ برای هر بخش از سؤالات این پرسشنامه در گروه‌های مختلف به دست آمد (فرصت‌ها ۰,۸۴۱، تهدیدها ۰,۸۸۹، قوت‌ها ۰,۷۲۹، ضعف‌ها ۰,۷۱۹)، سؤالات این پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار بودند. بعد از تأیید تأثیرگذار بودن همه متغیرهای شناسایی شده از نظر خبرگان؛ محقق برای پاسخ به سؤال پژوهش، از روش SWOT و SDM استفاده کرده است. تکنیک یا ماتریس SWOT، ابزاری برای شناخت

تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به‌منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل آن سیستم است (Halla, 2007: 134). از طریق تحلیل سوات، سیستم می‌تواند عوامل مثبت و منفی خود را شناسایی نموده و سپس به توسعه و تطبیق استراتژی‌های خود به‌منظور مناسب‌سازی این عوامل بپردازد. تجزیه و تحلیل SWOT بر این منطق استوار است که استراتژی اثربخش؛ قوت‌ها و فرصت‌ها را حداکثر می‌کند؛ در عین حال که ضعف‌ها و تهدیدات آن را به حداقل می‌رساند. این فرض ساده اگر به‌درستی اجرا شود، تأثیرات عمده‌ای بر انتخاب و طراحی استراتژی اثربخش خواهد داشت (Hong & Chan, 2010: 136)؛ پیرس و رایبسنون، ۱۳۸۸: ۳۷؛ زرقانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹۱؛ خسروی، ۱۳۹۴: ۲۶۷)

جدول ۱. استراتژی‌های ماتریس مدل swot

عامل درونی عامل بیرونی	نقاط قوت	نقاط ضعف
فرصت‌ها	استراتژی تهاجمی- رقابتی (SO) استراتژی‌هایی که بر اساس استفاده از نقاط قوت برای بهره‌برداری از فرصت‌ها پایه‌گذاری شده‌اند.	استراتژی بازنگری (WO) استراتژی‌هایی که بر اساس از بین بردن نقاط ضعف، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها پایه‌گذاری شده‌اند
تهدیدات	استراتژی تنوع (ST) استراتژی‌هایی که بر اساس استفاده از نقاط قوت، به‌منظور مبارزه با تهدیدات پایه‌گذاری شده‌اند	استراتژی تدافعی (WT) استراتژی‌هایی که بر اساس از بین بردن نقاط ضعف، به‌منظور مبارزه با تهدیدات پایه‌گذاری شده‌اند

منبع: (وثریج، ۱۹۸۲: ۶۲؛ گنو و پتنگ، ۲۰۱۱: ۷۹۶)

از آنجاکه نمی‌توان چندین راهبرد فرعی را به‌طور هم‌زمان در برنامه‌ریزی اختیار کرد، لازم است مناسب‌ترین راهبرد فرعی را در چهارچوب راهبرد اصلی انتخاب نمود. بدین منظور از تکنیک یا ماتریس^۱ SDM استفاده شده است این مدل اولویت‌بندی استراتژی‌های فرعی را مشخص می‌کند. در این مدل باید به هر یک از استراتژی‌های فرعی تدوین شده در چهارچوب استراتژی اصلی مدل SWOT توسط متخصصین و کارشناسان حوزه مربوطه، ضریب اهمیتی تخصیص داده شود. در مدل SDM اهمیت هر استراتژی در سه محور امکان‌پذیری^۲، مقبولیت^۳ و سازگاری^۴ یا تناسب^۴ مشخص می‌شود شاخص امکان‌پذیری نشان‌دهنده این مسئله است که استراتژی موردنظر با توجه به شرایط موجود تا چه میزان قابلیت اجرایی دارد؛ شاخص مقبولیت نشان‌دهنده این مسئله است که تا چه میزان استراتژی موردنظر در بین کارشناسان حوزه جنوب آسیا پذیرفته شده است و با مسائل استراتژیکی که مدنظر آن‌ها است همخوانی دارد و شاخص سازگاری نیز به میزان تناسب، هماهنگی و هم‌راستایی استراتژی موردنظر با چشم‌انداز، مأموریت و اهداف بلندمدت اشاره دارد.

یافته‌ها

مرحله اول؛ شناسایی و سنجش میزان تأثیرگذاری متغیرها: در این مرحله تأثیرگذاری هریک از متغیرهای تحقیق؛ از نظر خبرگان داخلی و خارجی موردسنجش قرار گرفته است. از برآیند دیدگاه‌های پاسخگویان در مجموع عوامل داخلی و خارجی شامل ۵ قوت، ۵ ضعف، ۱۶ تهدید و ۱۲ فرصت تشخیص داده شد؛ که در ادامه جداول متغیرها و میزان

- 1 . Strategic Decision Making Matrix
- 2 . feasibility
- 3 . Acceptability
- 4 . Consistency

تأثیرگذاری آن‌ها ذکر شده است. (لازم به ذکر است برخی از متغیرها توسط خبرگان حذف شده است)

جدول ۲. متغیرهای تأثیرگذار

قوت‌ها S
موقعیت جغرافیایی ج.ا.ایران در دسترسی به فضاهای پیرامونی (آسیای مرکزی، قفقاز و...) (S۱)، موقعیت گذرگاهی ایران نسبت به جنوب آسیا (ترانزیتی) (S۲)، وجود منابع و ذخایر طبیعی انرژی در ج.ا.ایران (S۳)، امنیت نسبی فضای جغرافیایی ج.ا.ایران نسبت به مناطق پیرامونی (S۴)، روابط فرهنگی و تاریخی مشترک (S۵)
ضعف‌ها W
ضعف زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقلی ج.ا.ایران (W۱)، ساختار ارتباطی ضعیف بین ایران و جنوب آسیا (W۲)، توسعه‌نیافتگی مناطق پیرامونی مشترک با جنوب آسیا (W۳)، ضعف منطقه‌گرایی در سیاست خارجی ج.ا.ایران (W۴)، اقتصاد توسعه‌نیافته ج.ا.ایران (W۵)
تهدیدها t
فشار ایالات متحده آمریکا بر کشورهای جنوب آسیا (t۱)، روابط کشورهای جنوب آسیا با اسرائیل (t۲)، تحریم‌های بین‌المللی علیه ج.ا.ایران (t۳)، برخورداری هند و پاکستان از تسلیحات هسته‌ای (t۴)، کشف منابع تأمین انرژی در کشورهای جنوب آسیا (t۵)، وجود منابع جایگزین به‌جز ایران برای تأمین انرژی جنوب آسیا (کشورهای حوزه خلیج فارس) (t۶)، وجود مسیرها جایگزین به‌جز ایران برای تأمین انرژی جنوب آسیا (t۷)، رقابت پاکستان برای ایجاد مسیر گذرگاهی رقیب با ج.ا.ایران (t۸)، اختلافات هند و پاکستان در مورد کشمیر (t۹)، اختلاف هند و پاکستان بر سر منابع آبی رود سند (t۱۰)، مناقشات شیعه و سنی در پاکستان (t۱۱)، مناقشات مسلمان و هندو در هندوستان (t۱۲)، شاخه دیوبندی اهل سنت در جنوب آسیا (t۱۳)، نفوذ و حمایت عربستان از نهادهای مذهبی مروج تفکر وهابیت در جنوب آسیا (t۱۴)، گروه‌های بنیادگرای لشکر جهنگوی و سپاه صحابه (t۱۵)، طرح بلوچستان بزرگ‌تر توسط بلوچ‌های پاکستان (t۱۶)
فرصت‌ها O
نیاز جنوب آسیا به منابع پایدار تأمین‌کننده انرژی (O۱)، رقابت‌های درون منطقه‌ای جنوب آسیا (O۲)، ظرفیت‌های فنی و علمی کشور هند (O۳)، بازارهای اقتصادی پرجمعیت جنوب آسیا (O۴)، وجود مرزهای جغرافیایی مشترک با جنوب آسیا (O۵)، نفوذ سنتی زبان فارسی در جنوب آسیا (O۶)، تبار مشترک آریایی ایرانیان و مردم جنوب آسیا (O۷)، پارسیان موجود در هند و پاکستان (O۸)، مسلمانان موجود در کشورهای غیرمسلمان جنوب آسیا (O۹)، تجانس دینی ج.ا.ایران، پاکستان، بنگلادش و مالدیو (O۱۰)، شیعیان موجود در کشورهای جنوب آسیا (O۱۱)، نزدیکی باورهای شاخه بریلوی اهل سنت به شیعیان (O۱۲)

مرحله دوم: تشکیل ماتریس عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) مدل swot

ماتریس عوامل داخلی (IFE) ابزاری است که به استراتژیست‌ها اجازه می‌دهد تا عوامل داخلی را در مقطع زمانی موردنظر مورد ارزیابی قرار دهند. در تکمیل جدول ارزیابی عوامل داخلی، در ستون دوم جدول با توجه به میزان اهمیت و حساسیت هر عامل، با مقایسه این عوامل با یکدیگر، ضریب اهمیتی بین صفر تا یک (۰-۱) به آن عامل اختصاص داده می‌شود، تخصیص این ضرایب باید به‌گونه‌ای باشد که مجموع ضرایب هر عامل بیش از ۱ نباشد. در این پژوهش، این عدد بر اساس رابطه (۱) محاسبه شده است:

$$M_{IFE}(i) = \frac{m_i}{\sum_{i=1}^N m_i} \quad \text{رابطه (۱)}$$

که در رابطه (۱) $M_{IFE}(i)$ میانگین نرمال شده مورد i ام در ماتریس IFE، m_i میانگین مورد i ام و $\sum_{i=1}^N m_i$ مجموع میانگین‌های کلیه نقاط قوت و ضعف است.

در ستون سوم با توجه به عالی یا معمولی بودن قوت، به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ منظور می‌شود. این اعداد با توجه به جدی بودن یا معمولی بودن ضعف‌ها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ نوشته می‌شود. این اعداد بر اساس میانه هر دسته به آن‌ها تخصیص داده شده است. ستون آخر نیز حاصل ضرب میانگین نرمال شده و ضریب است. در نهایت چنانچه مجموع امتیاز سازمان (کشورها) در این ماتریس بیش از ۲,۵ باشد، بدین معنی است که قوت‌های پیش روی سازمان (کشورها) بر ضعف‌های آن غلبه خواهد کرد و اگر این امتیاز کمتر از ۲,۵ باشد نشان‌دهنده غلبه ضعف‌ها بر قوت‌ها خواهد بود (علی احمدی،

۱۳۸۸: ۲۳۱) (اعرابی، ۱۳۸۹: ۳۴-۲۲). با توجه به اینکه مجموع ماتریس عوامل داخلی (که برابر با ۲/۳۴۵۹) کمتر از ۲/۵ می باشد بنابراین در ماتریس عوامل داخلی ضعف‌های جمهوری اسلامی ایران بر قوت‌های آن نسبت به جنوب آسیا برتری دارد.

جدول ۳. ماتریس عوامل داخلی (IFE) مدل swot

سؤال	میانگین	میانگین نرمال شده	ضریب	امتیاز کل بر اساس میانگین
قوت‌ها				
قوت ۱	۳/۸۱۵۴	۰/۱۱۱۱	۴	۰/۴۴۴۲
قوت ۲	۳/۳۲۳۱	۰/۰۹۶۷	۳	۰/۲۹۰۲
قوت ۳	۳/۵۶۹۲	۰/۱۰۳۹	۳	۰/۳۱۱۷
قوت ۴	۳/۷۲۳۱	۰/۱۰۸۴	۴	۰/۴۳۳۵
قوت ۵	۳/۵۶۹۲	۰/۱۰۳۹	۳	۰/۳۱۱۷
ضعف‌ها				
ضعف ۱	۳/۲۹۲۳	۰/۰۹۵۸	۱	۰/۰۹۵۸
ضعف ۲	۳/۴۶۱۵	۰/۱۰۰۸	۱	۰/۱۰۰۸
ضعف ۳	۳/۵۳۸۵	۰/۱۰۳۰	۱	۰/۱۰۳۰
ضعف ۴	۳/۳۶۹۲	۰/۰۹۸۱	۱	۰/۰۹۸۱
ضعف ۵	۲/۶۹۲۳	۰/۰۷۸۴	۲	۰/۱۵۶۷
مجموع		۱/۰۰۰۰		۲/۳۴۵۹

ماتریس عوامل خارجی (EFE) ابزاری است که به استراتژیست‌ها اجازه می‌دهد تا عوامل داخلی را در مقطع زمانی موردنظر مورد ارزیابی قرار دهند. در تکمیل جدول ارزیابی عوامل خارجی، در ستون دوم جدول با توجه به میزان اهمیت و حساسیت هر عامل، با مقایسه این عوامل با یکدیگر، ضریب اهمیتی بین صفر تا یک (۰-۱) به آن عامل اختصاص داده می‌شود، تخصیص این ضرایب باید به گونه‌ای باشد که مجموع ضرایب هر عامل بیش از ۱ نباشد. در این پژوهش، این عدد بر اساس رابطه (۲) محاسبه شده است:

$$M_{EFE}(i) = \frac{m_i}{\sum_{i=1}^N m_i} \quad \text{رابطه (۲)}$$

که در رابطه (۲) $M_{EFE}(i)$ میانگین نرمال شده مورد i ام در ماتریس EFE، m_i میانگین مورد i ام و $\sum_{i=1}^N m_i$ مجموع میانگین‌های کلیه نقاط فرصت و تهدید است.

و در ستون سوم با توجه به عالی یا معمولی بودن فرصت‌ها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ منظور می‌شود. این اعداد با توجه به جدی بودن یا معمولی بودن تهدیدها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ نوشته می‌شود. این اعداد بر اساس میانه هر دسته به آن‌ها تخصیص داده شده است. ستون آخر نیز حاصل ضرب میانگین نرمال شده و ضریب است. در نهایت چنانچه مجموع امتیاز سازمان در این ماتریس بیش از ۲,۵ باشد، بدین معنی است که فرصت‌های پیش روی سازمان بر تهدیدهای آن غلبه خواهد کرد و اگر این امتیاز کمتر از ۲,۵ باشد نشان‌دهنده غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها خواهد بود (علی احمدی، ۱۳۸۸: ۲۳۱) (اعرابی، ۱۳۸۹: ۳۴-۲۲). با توجه به اینکه مجموع ماتریس عوامل داخلی (که برابر با ۲,۴۶۶۸) کمتر از ۲/۵ می‌باشد بنابراین در ماتریس عوامل خارجی تهدیدات جمهوری اسلامی ایران بر فرصت‌های آن نسبت به جنوب آسیا برتری دارد.

جدول ۴. ماتریس عوامل خارجی (EFE) مدل swot

سؤال	میانگین	میانگین نرمال شده	ضریب	امتیاز کل بر اساس میانگین
فرصت‌ها				
فرصت ۱	۴/۱۵۳۸	۰/۰۴۵۸	۴	۰/۱۸۳۲
فرصت ۲	۳/۸۷۶۹	۰/۰۴۲۷	۴	۰/۱۷۱۰
فرصت ۳	۳/۸۷۶۹	۰/۰۴۲۷	۴	۰/۱۷۱۰
فرصت ۴	۴/۱۲۳۱	۰/۰۴۵۵	۴	۰/۱۸۱۸
فرصت ۵	۳/۸۶۱۵	۰/۰۴۲۶	۴	۰/۱۷۰۳
فرصت ۶	۳/۵۵۳۸	۰/۰۳۹۲	۳	۰/۱۱۷۵
فرصت ۷	۳/۲۶۱۵	۰/۰۳۶۰	۳	۰/۱۰۷۹
فرصت ۸	۳/۳۶۹۲	۰/۰۳۷۱	۳	۰/۱۱۱۴
فرصت ۹	۳/۲۶۱۵	۰/۰۳۶۰	۳	۰/۱۰۷۹
فرصت ۱۰	۳/۲۷۶۹	۰/۰۳۶۱	۳	۰/۱۰۸۴
فرصت ۱۱	۳/۳۳۸۵	۰/۰۳۶۸	۳	۰/۱۱۰۴
فرصت ۱۲	۳/۲۰۰۰	۰/۰۳۵۳	۳	۰/۱۰۵۸
تهدیدها				
تهدید ۱	۳/۶۳۰۸	۰/۰۴۰۰	۱	۰/۰۴۰۰
تهدید ۲	۲/۵۶۹۲	۰/۰۲۸۳	۲	۰/۰۵۶۶
تهدید ۳	۳/۹۸۴۶	۰/۰۴۳۹	۱	۰/۰۴۳۹
تهدید ۴	۲/۳۵۳۸	۰/۰۲۵۹	۲	۰/۰۵۱۹
تهدید ۵	۲/۳۳۸۵	۰/۰۲۵۸	۲	۰/۰۵۱۶
تهدید ۶	۳/۲۳۰۸	۰/۰۳۶۵	۱	۰/۰۳۵۶
تهدید ۷	۳/۰۷۶۹	۰/۰۳۳۹	۲	۰/۰۶۷۸
تهدید ۸	۲/۸۶۱۵	۰/۰۳۱۵	۲	۰/۰۶۳۱
تهدید ۹	۲/۶۱۵۴	۰/۰۲۸۸	۲	۰/۰۵۷۷
تهدید ۱۰	۲/۴۳۰۸	۰/۰۲۶۸	۲	۰/۰۵۲۶
تهدید ۱۱	۳/۲۱۵۴	۰/۰۳۵۴	۱	۰/۰۳۵۴
تهدید ۱۲	۲/۹۸۴۶	۰/۰۳۳۹	۲	۰/۰۶۵۸
تهدید ۱۳	۲/۷۰۷۷	۰/۰۲۹۹	۲	۰/۰۵۹۷
تهدید ۱۴	۳/۳۳۸۵	۰/۰۳۶۸	۱	۰/۰۳۶۸
تهدید ۱۵	۳/۲۰۷۷	۰/۰۳۶۵	۱	۰/۰۳۶۵
تهدید ۱۶	۲/۹۰۷۷	۰/۰۳۲۱	۲	۰/۰۶۴۱
مجموع		۱/۰۰۰۰		۲/۴۶۶۸

مرحله سوم؛ ماتریس نهایی SWOT: جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی مبتنی بر یافته‌های میدانی برابر با ۲,۳۴۵۹ و جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی برابر با ۲,۴۶۶۸ می‌باشد مبتنی بر مدل SWOT جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی بر روی محور X ها نشان داده می‌شود و جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بر روی محور Y ها نشان داده می‌شود. قرار گرفتن مجموع نمره‌ها در هر یک از خانه‌های ماتریس داخلی و خارجی مفاهیم راهبردی خاص خود را دارد. با توجه به اینکه نتایج میدانی این پژوهش در حوزه استراتژی تدافعی قرار گرفته است؛ بیانگر این می‌باشد که از نظر خبرگان جمهوری اسلامی ایران در بعد داخلی با ضعف و در بعد خارجی با تهدیدات متعددی در منطقه جنوب آسیا مواجه است بنابراین در این حالت بهترین استراتژی، استراتژی تدافعی (کاهش) خواهد بود.

جدول ۵. ماتریس نهایی SWOT

		عوامل داخلی		
		۱	۲	۳
عوامل خارجی	۴	استراتژی محافظه کارانه		استراتژی تهاجمی
	۳			
	۲	استراتژی تدافعی		استراتژی رقابتی
	۱			

مرحله چهارم؛ ماتریس استراتژی‌ها بر اساس مدل SDM؛ در این مرحله مبتنی بر یافته‌های کتابخانه‌ای و نظر متخصصین محورهای استراتژی‌های فرعی مبتنی بر استراتژی تدافعی (استراتژی‌هایی که بر اساس از بین بردن نقاط ضعف، به منظور مبارزه با تهدیدات پایه‌گذاری شده‌اند)؛ استخراج شده است. بنا بر نظر متخصصین جنوب آسیا و بر اساس سه شاخص امکان‌پذیری، مقبولیت و تناسب (سازگاری) هر کدام از استراتژی‌های فرعی، مقادیر زیر را کسب کرده‌اند.

جدول ۶. ماتریس استراتژی‌ها بر اساس مدل SDM

ردیف	استراتژی‌های فرعی	امکان‌پذیری	مقبولیت	تناسب (سازگاری)
۱	مشارکت جمعی کشورهای جنوب آسیا (هند و پاکستان) در توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقلی ایران	۲/۳۵	۲/۹۲	۳/۰۷
۲	بسترسازی برای همکاری و همگرایی‌های تدریجی دو یا چندجانبه اقتصادی در زمینه‌های فناوری اطلاعات، انرژی، تجارت و ترانزیت کالا	۲/۶۴	۳/۳۵	۳/۴۲
۳	گسترش روابط تجاری و تبدیل روابط تجاری به طرح‌ها و پیوندهای درازمدت اقتصادی با کشورهای پیشرفته جنوب آسیا بر اساس اصل سود و منافع متقابل	۲/۲۸	۳/۳۵	۳/۴۲
۴	تقویت دیپلماسی اقتصادی با تمرکز بر تأمین مالی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور بخش غیردولتی در کشورهای جنوب آسیا	۲/۴۲	۳/۵۰	۳/۱۴
۵	تقویت دیپلماسی اقتصادی جهت دستیابی به فناوری‌های نوین و ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور بخش غیردولتی در کشورهای جنوب آسیا	۲/۵۰	۳/۷۱	۳/۰۷
۶	محرومیت‌زدایی و ارتقا شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی مناطق پیرامونی مشترک با جنوب آسیا به منظور جلوگیری از نفوذ کشورهای رقیب	۲/۳۵	۳/۵۰	۳/۱۴
۷	ایجاد پیوندهای اقتصادی و ترانزیتی پایدار دو و چندجانبه از طریق شناسایی پروژه‌های مشترک اقتصادی و ترانزیتی توسط دستگاه سیاست خارجی	۲/۴۲	۳/۲۸	۳/۳۵
۸	تقویت و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقلی برای جلوگیری از گرفتن جایگاه جمهوری اسلامی ایران توسط کشورهای ترانزیتی و صادرکننده منابع انرژی به جنوب آسیا	۲/۱۴	۳/۳۵	۳
۹	اتخاذ دیپلماسی مؤثر انرژی با هدف ارتقای نقش مدیریتی ایران در امنیت، تولید و انتقال انرژی	۲/۲۸	۳/۴۲	۳/۰۷

۳/۱۴	۳/۳۵	۲/۲۱	۱۰ بهبود کیفیت کالاها با استانداردهای جهانی، بازار هدف و ایجاد مراکز تجاری ایران در کشورهای جنوب آسیا
۳/۰۷	۳	۲/۳۵	۱۱ رایزنی دوجانبه و چندجانبه با کشورهای جنوب آسیا به منظور صادرات کالاهای تولیدی ایران به بازارهای فرامنطقه‌ای
۲/۹۲	۳/۲۱	۲/۶۴	۱۲ میانجیگری درباره موضوعات اولویت‌دار همسایگان بر مبنای اصول شناخته‌شده حقوقی، و با هدف حفظ تمامیت ارضی و منافع کشورهای منطقه جنوب آسیا
۳/۱۴	۳/۴۲	۲/۲۱	۱۳ تقویت روابط دوجانبه و چندجانبه با هدف خاتمه بحران‌ها و نزاع‌های منطقه‌ای و مقابله با خطر تکثیر تروریسم و افراطی‌گری
۳/۴۲	۳/۳۵	۲/۷۱	۱۴ تقویت روابط فرهنگی به صورت شفاف و اجتناب از فعالیت‌های فرهنگی حساسیت‌برانگیز
۲/۷۸	۲/۴۲	۲/۱۴	۱۵ ارتقای ظرفیت ساختاری و افزایش انگیزه دستگاه سیاست خارجی برای حضور فعال و هدفمند جهت بهره‌گیری از ظرفیت‌های دینی و فرهنگی جهت توسعه و تعمیق هویت اسلام راستین در جنوب آسیا
۲/۹۲	۲/۹۲	۱/۸۵	۱۶ رایزنی دستگاه سیاست خارجی در منطقه جنوب آسیا جهت پیشگیری و خنثی‌سازی اهرم‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی و کشورهای حامی گروه‌های افراطی در مدیریت روابط کشورهای جنوب آسیا با ایران
۳/۱۴	۳/۲۸	۲/۵۰	۱۷ رایزنی دستگاه سیاست خارجی با کشور پاکستان برای اختیارات بیشتر جهت تأمین امنیت مرزی دو کشور

مرحله پنجم؛ ماتریس اولویت‌بندی استراتژی‌های فرعی بر اساس مدل SDM: در این مرحله بعد از تعیین ضریب اهمیت و نرمال‌سازی آن، امتیاز هر کدام از شاخص‌ها در هم ضرب و امتیاز مجموع استراتژی مشخص می‌شود. در جدول ذیل نمرات نهایی استراتژی‌های مختلف با یکدیگر مقایسه شده که در این بین استراتژی "تقویت روابط فرهنگی به صورت شفاف و اجتناب از فعالیت‌های فرهنگی حساسیت‌برانگیز" بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده است.

جدول ۷. اولویت‌بندی استراتژی‌های فرعی بر اساس مدل SDM

استراتژی‌ها	امکان پذیری	مقبولیت	تناسب	ضریب اهمیت	ضریب اهمیت نرمال شده	امتیاز
۱	۲/۳۵۷۱	۲/۹۲۸۶	۳/۰۷۱۴	۲/۷۸۵۷	۰/۰۵۶۲	۱/۱۹۰۹
۲	۲/۶۴۲۹	۲/۳۵۷۱	۳/۴۲۸۶	۳/۱۴۲۹	۰/۰۶۳۴	۱/۹۲۷۷
۳	۲/۲۸۵۷	۲/۳۵۷۱	۳/۴۲۸۶	۳/۰۲۲۸	۰/۰۶۱۰	۱/۶۰۴۱
۴	۲/۴۲۸۶	۲/۵۰۰۰	۳/۱۴۲۹	۳/۰۲۲۸	۰/۰۶۱۰	۱/۶۲۸۸
۵	۲/۵۰۰۰	۲/۷۱۴۲	۳/۰۷۱۴	۳/۰۹۵۲	۰/۰۶۲۴	۱/۷۸۰۰
۶	۲/۳۵۷۱	۲/۵۰۰۰	۳/۱۴۲۹	۳/۰۰۰۰	۰/۰۶۰۵	۱/۵۶۸۴
۷	۲/۴۲۸۶	۲/۲۸۵۷	۳/۳۵۷۱	۳/۰۲۲۸	۰/۰۶۱۰	۱/۶۳۲۲
۸	۲/۱۴۲۹	۲/۳۵۷۱	۳/۰۰۰۰	۲/۸۳۲۲	۰/۰۵۷۱	۱/۲۳۲۹
۹	۲/۲۸۵۷	۳/۴۲۸۶	۳/۰۷۱۴	۲/۹۲۸۶	۰/۰۵۹۰	۱/۴۲۱۳
۱۰	۲/۲۱۴۲	۲/۳۵۷۱	۳/۱۴۲۹	۲/۹۰۴۸	۰/۰۵۸۶	۱/۳۶۸۴
۱۱	۲/۳۵۷۱	۳/۰۰۰۰	۳/۰۷۱۴	۲/۸۰۹۵	۰/۰۵۶۶	۱/۲۳۰۴
۱۲	۲/۶۴۲۹	۲/۲۱۴۲	۲/۹۲۸۶	۲/۹۲۸۶	۰/۰۵۹۰	۱/۴۶۹۰
۱۳	۲/۲۱۴۲	۲/۴۲۸۶	۳/۱۴۲۹	۲/۹۲۸۶	۰/۰۵۹۰	۱/۴۰۸۹
۱۴	۲/۷۱۴۲	۲/۳۵۷۱	۳/۴۲۸۶	۳/۱۶۶۷	۰/۰۶۲۹	۱/۹۹۴۸
۱۵	۲/۱۴۲۹	۲/۴۲۸۶	۲/۷۸۵۷	۲/۴۵۲۴	۰/۰۴۹۴	۰/۷۱۶۹
۱۶	۱/۸۵۷۱	۲/۹۲۸۶	۲/۹۲۸۶	۲/۵۷۱۴	۰/۰۵۱۸	۰/۸۲۵۸
۱۷	۲/۵۰۰۰	۲/۲۸۵۷	۳/۱۴۲۹	۲/۹۷۶۲	۰/۰۶۰۰	۱/۵۴۹۲

بحث

بر اساس نتایج به دست آمده از نظر خبرگان داخلی و خارجی در ارتباط با موضوع، در مجموع عوامل داخلی شامل ۵ قوت، ۵ ضعف و عوامل خارجی شامل ۱۶ تهدید و ۱۲ فرصت شناسایی شد که از میان آن‌ها، عوامل موقعیت جغرافیایی ج.ا.ایران در دسترسی به فضاها، پیرامونی، اقتصاد توسعه نیافته ج.ا.ایران، ظرفیت‌های فنی و علمی کشور هند و برخورداری این کشور و پاکستان از تسلیحات هسته‌ای بیشترین امتیاز را به خود اختصاص دادند. در ادامه، با توجه به نتایج ماتریس عوامل داخلی که مبتنی بر فرایند ذکر شده در مدل برابر با ۲/۳۴۵۹ است، این نتیجه حاصل می‌شود که ضعف‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران بر قوت‌های آن غلبه دارد و همچنین با توجه به نتایج ماتریس عوامل خارجی که برابر با ۲/۴۶۶۸ است، این نتیجه حاصل می‌شود که تهدیدات پیش روی جمهوری اسلامی ایران بر فرصت‌های آن غلبه دارد. در مجموع جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و عوامل خارجی نشان‌دهنده این مفهوم است که نتایج میدانی این پژوهش در حوزه استراتژی تدافعی قرار گرفته است و این استراتژی بیانگر این است که از نظر خبرگان جمهوری اسلامی ایران در بعد داخلی با ضعف و در بعد خارجی با تهدیدات متعددی در منطقه جنوب آسیا مواجه است. بنابراین در این حالت بهترین استراتژی، استراتژی تدافعی (کاهشی) خواهد بود. در ادامه مبتنی بر یافته‌های کتابخانه‌ای و نظر متخصصین استراتژی‌های فرعی در چهارچوب استراتژی تدافعی استخراج شد که در این بین مبتنی بر سه عامل امکان‌پذیری، مقبولیت و تناسب (سازگاری) استراتژی فرعی "تقویت روابط فرهنگی به صورت شفاف و اجتناب از فعالیت‌های فرهنگی حساسیت‌برانگیز" با کسب امتیاز ۱/۹۹ در اولویت اول قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری

سیاست خارجی هر کشوری در نگاه و تعریفی کلی، مجموعه راهبردها یا خط‌مشی‌هایی است که با در نظر گرفتن منافع ملی از سوی تصمیم‌گیرندگان یک کشور در ارتباط با سایر کشورها و مناطق طراحی و عملیاتی می‌شود. سیاست خارجی هر واحد سیاسی همواره از مراحل تدوین، اجرا، ارزیابی و بازبینی از محیط بیرونی تأثیرپذیر است. یکی از محیط‌های بیرونی، محیط منطقه‌ای است؛ فضای جغرافیایی که در آن، یک کشور با مجموعه‌ای از بازیگران در تعامل بوده و اهداف و منافع خود را پیگیری می‌کند. اتخاذ سیاست‌های مطلوب در ارتباط با سایر بازیگران سیاسی در مناطق مختلف جهان، نیازمند شناخت دقیق متغیرهای تأثیرگذار داخلی و خارجی موجود در این عرصه است. یکی از رویکردهای موجود در عرصه سیاست خارجی مربوط به حکومت جمهوری اسلامی ایران در سرزمین یا واحد سیاسی-فضایی ایران است که در عرصه منطقه‌ای و جهانی نقش‌آفرین است. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر منافع ملی و مؤلفه‌ها و ارزش‌های ملی، دینی و مذهبی است. از نظر جغرافیایی، ایران از شرق با جنوب آسیا هم‌جوار است و رابطه همسایگی دارد. این منطقه در ادبیات مرسوم جغرافیای سیاسی ۷ کشور هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، نپال، مالدیو و بوتان را شامل می‌شود. تاریخ روابط دیرینه ایران و منطقه جنوب آسیا بیانگر این واقعیت است که در شکل‌گیری روابط ایران و کشورهای این منطقه، متغیرهای تأثیرگذار داخلی و خارجی وجود دارد. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مدل طرح‌ریزی استراتژیک SWOT این متغیرها را شناسایی کرده است. مبتنی بر مدل SWOT قرار گرفتن مجموع نمره‌ها در هر یک از خانه‌های ماتریس داخلی و خارجی مفاهیم راهبردی خاص خود را دارد با توجه به اینکه نتایج میدانی این پژوهش در حوزه استراتژی تدافعی قرار گرفته است؛ از نظر خبرگان، این استراتژی بیانگر این است که جمهوری اسلامی ایران در بعد داخلی با ضعف و در بعد خارجی با تهدیدات متعددی در منطقه جنوب

آسیا مواجه است؛ در این حالت بهترین استراتژی، استراتژی تدافعی (کاهشی) خواهد بود. این استراتژی ضمن تأمین منافع ملی ایران، تنش در روابط ایران و کشورهای منطقه جنوب آسیا ایجاد نمی‌کند و چالش‌های جنوب آسیا کمترین آسیب را برای سیاست خارجی ج.ا.ایران و بیشترین منافع را برای آن فراهم می‌کند که در این میان سیاست حساسیت‌زدایی و همراه سازی عوامل فرصت ساز فرهنگی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر مدل sdm در اولویت اول قرار گرفت. در پایان نگارندگان استراتژی فرعی وزن دهی شده توسط خبرگان (در مدل sdm) را در چهار استراتژی کلان ذیل پیشنهاد می‌کنند:

الف) استراتژی اقتصادی: با توجه به اینکه کشورهای منطقه جنوب آسیا دارای چالش‌های متنوعی (اختلاف مرزی، مناقشات دینی و...) هستند. لذا باید با توجه به مقتضیات منافع و اهداف ملی، استراتژی سیاست خارجی ج.ا.ایران رویکردی حمایتی از یک کشور یا دعوت به خویشن‌داری را در دستور کار داشته باشد.

ب) استراتژی همراه سازی: با توجه به روابط دیرینه تاریخی و اشتراکات مذهبی، نژادی و تمدنی از یک سو و مبتنی بر یافته‌های میدانی (تقویت روابط فرهنگی به صورت شفاف و اجتناب از فعالیت‌های فرهنگی حساسیت‌برانگیز) استراتژی حساسیت‌زدایی و همراه سازی عوامل فرصت ساز فرهنگی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی در این منطقه موثر است.

ج) استراتژی هم تکمیلی: با توجه به ذخایر انرژی و موقعیت جمهوری اسلامی ایران و ظرفیت‌ها و نیاز کشورهای جنوب آسیا می‌توان در چارچوب استراتژی هم تکمیلی محورهایی چون تقویت دیپلماسی اقتصادی با تمرکز بر تأمین مالی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور بخش غیردولتی در کشورهای جنوب آسیا، تلاش برای گسترش روابط تجاری و تبدیل روابط تجاری به طرح‌ها و پیوندهای درازمدت اقتصادی با کشورهای پیشرفته جنوب آسیا بر اساس اصل سود و منافع متقابل، ایجاد پیوندهای اقتصادی و ترانزیتی پایدار دو و چندجانبه از طریق شناسایی پروژه‌های مشترک اقتصادی و ترانزیتی توسط دستگاه سیاست خارجی، تلاش برای مشارکت جمعی کشورهای جنوب آسیا (هند و پاکستان) در توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقلی؛ تقویت و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقلی برای جلوگیری از گرفتن جایگاه جمهوری اسلامی ایران توسط کشورهای ترانزیتی و صادرکننده منابع انرژی به جنوب آسیا، اتخاذ دیپلماسی مؤثر انرژی با هدف ارتقای نقش مدیریتی ایران در امنیت، تولید و انتقال انرژی، رایزنی دوجانبه و چندجانبه با کشورهای جنوب آسیا به منظور صادرات کالاهای تولیدی ایران به بازارهای فرا منطقه‌ای، را مورد توجه قرار داد.

د) استراتژی میانجی‌گیری: با توجه به سابقه تاریخی میانجی‌گری ایران (اختلاف پاکستان و افغانستان) در منطقه جنوب آسیا یکی از استراتژی‌های تدافعی بحث میانجی‌گری برای رفع بحران‌های درون منطقه‌ای جنوب آسیا می‌باشد که استراتژی‌های چون میانجی‌گری درباره موضوعات اولویت‌دار همسایگان بر مبنای اصول شناخته‌شده حقوقی، و با هدف حفظ تمامیت ارضی و منافع کشورهای منطقه جنوب آسیا، تقویت روابط دوجانبه و چندجانبه با هدف خاتمه بحران‌ها و نزاع‌های منطقه‌ای و مقابله با خطر تکثیر تروریسم و افراطی‌گری در چارچوب این استراتژی تعریف می‌شود.

تقدیر و تشکر

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند تا از دانشگاه تربیت مدرس به دلیل حمایت‌های مادی و معنوی در انجام این پژوهش کمال تشکر و قدردانی را داشته باشند.

منابع

- ۱) احمدی، علی؛ فتح‌اللهی، مهدی و ایرج، تاج‌الدین. (۱۳۸۲). *نگرشی جامع بر مدیریت استراتژیک*. تهران: تولید دانش.
- ۲) اعرابی، محمد. (۱۳۹۳). *دست‌نامه برنامه‌ریزی استراتژیک*. ج ۱، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۳) ای. لیک، دیوید و پاتریک ام، مورگان. (۱۳۹۲). *نظم‌های منطقه‌ای*. ترجمه سید جلال دهقانی فیروزآبادی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ۴) بوزان، باری. (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ۵) پیرس، جان و رایبسون، ریچارد. (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک*. ترجمه سهراب خلیلی شورینی، چ ۹، تهران: دانش‌پژوه.
- ۶) خسروی، قربان. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل گسترش ناتو به سمت شرق و تسلط ایالات‌متحده آمریکا بر منطقه راهبردی اوراسیا با استفاده از مدل تحلیلی SWOT. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۷ (۲)، ۲۶۵-۲۷۹
- ۷) دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۴). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: سمت
- ۸) زرقانی، سید هادی؛ قنبری، محمد و رضوی نژاد، مرتضی. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل راهبردهای مدیریت مهاجران افغانستانی استان خراسان رضوی با استفاده از مدل SWOT-ANP. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۹ (۲)، ۲۸۹-۳۰۵
- ۹) کوهن، سال برنارد. (۱۳۸۷). *ژئوپلیتیک نظام جهانی*. ترجمه عباس کاردان، تهران: ابرار معاصر
- ۱۰) مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۲). نظریه سازه‌انگاری متعارف و پژوهش در روابط بین‌الملل و استلزامات پژوهشی. *دو فصلنامه پژوهش سیاست نظری*، ۱۲، ۱-۲۰
- ۱۱) معینی علمداری، جهانگیر و راسخی، عبدالله. (۱۳۸۸). *روش‌شناسی سازه‌انگاری در حوزه روابط بین‌الملل*. *فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، ۴، ۲۱۴-۱۸۳

References

- 1) A. Lake, D., & Patrick M. M. (2013). *Regional orders building security in a new world*. Translated by - Dehghani Firouzabadi, Seyed Jalal, Tehran: Institute of Strategic Studies. [In Persian]
- 2) Aliahmadi, A., Fathollahi, M., & Iraj, T., (2009) *A comprehensive approach to strategic managemen*. Tehran: danesh Publications. [In Persian].
- 3) Buzan, B. (1999) *People, Governments and Fear*. Translated by Institute of Strategic Studies, Tehran: Institute of Strategic Studies. [In Persian]
- 4) Cohen, B. S. (2008) *Geopolitics of the World System*. Translated by Abbas Kardan, Tehran: Moaser Abrar Publications [In Persian].
- 5) Dehghani Firouzabadi, S. J. (2015). *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: samt Publications, [In Persian]
- 6) Deutsch, k. (1957) *political community and the North Atlantic Area*. Princeton University Press
- 7) Earabi, M. (2010). *Handbook of Strategic Planning*. Fourth edition. Tehran. Office of cultural research. [In Persian].
- 8) Gao, C., & Peng, D. (2011) *Consolidating SWOT analysis with nonhomogeneous uncertain Preference information*. Knowledge-Based Systems
- 9) Halla, F. (2007) A SWOT analysis of strategic urban development planning: The case of Dares Salaam City in Tanzania. *Habitat international*, 31 (1), 130-142.
- 10) Khosravi, Gh. (2015) Investigation about Progress of NATO towards the East and the US Domination over the Strategic Eurasia Region with the Use of SWOT Analytical Model. *Human Geography Research Quarterly*, 47 (2), 265-279. [In Persian].
- 11) Moeini, A., Jahangir, A. R. (2009). The Methodology of Constructivism in International

- Relations. *Journal of Political and International Research*, 1 (4), 183-214. [In Persian].
- 12) Moshirzadeh, H. (2012) Mainstream Constructivism and Research Requirements. *Quarterly Journal of Research in Theoretical Politics*, 12, 1-20. [In Persian].
- 13) Onuf, N. (1989) *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia, SC: University of South Carolina Press
- 14) Pierce, J., & Robinson, R. (2009). *Strategic planning and management*. Translation by Sohrab Khalili Shurini, Tehran, Publications by Daneshpjooh. [In Persian]
- 15) Zarghani, S. H., Ganari, M., & Razvinejad, M. (2017) Survey and analysis of management strategies of Afghan Immigrants in Razavi Khorasan province by using SWOT-ANP model. *Human Geography Research Quarterly*, 49 (2), 289-305. [In Persian].